

Ett eget rum

”Rummen är så fullständigt olika; de är lugna eller åskladdade, öppnar sig ut mot havet eller vetter tvärtom in mot en fängelsegård, de kan vara fulla med tvättstreck eller glänsa av opaler och siden, de är hårda som tagel eller mjuka som dun – man behöver bara gå in i vilket rum som helst vid vilken gata som helst för att få hela denna så ytterst sammansatta kvinnliga kraft mitt i ansiktet.”

Under detta kringströvande hade jag slutligen kommit fram till de hyllor, som upptar böcker av nu levande människor; av kvinnor och av män; för nu skrivs det nästan lika många böcker av kvinnor som av män. Eller om detta ännu inte är riktigt sant, om det fortfarande är det manliga könet som är det mest mångordiga, så är det då säkert också sant att kvinnorna inte längre skriver enbart romaner. Vi har Jane Harrisons böcker om grekisk arkeologi, Vernon Lees böcker om estetik, Gertrude Bells böcker om Persien. Det finns böcker om allehanda ämnen, som kvinnan inte skulle ha vidrört för en generation tillbaka. Det finns dikter och skådespel och böcker om vetenskap och forskning, det finns till och med några stycken filosofiböcker och böcker om naturvetenskap och ekonomi. Och fast romanerna överväger, är det mycket möjligt att själva romanerna har förändrats på grund av att de blivit förda samman med böcker av annat slag. Det är möjligt att den naturliga enkelheten, det kvinnliga skriftställarskapets episka tidsålder tillhör det förgångna. Läsning och kritik har kanske skänkt kvinnan en vidare verkningskrets och större finess i uppfattningen. Det är möjligt att impulsen till självbiografiska böcker nu är slut. Det är möjligt att hon börjar begagna skriftstället som en konst, inte som ett sätt att ge uttryck åt det egna jaget. Bland dessa nya romaner skulle man kanske kunna finna svaret på flera sådana frågor.

Jag tog på måfå ner en av dem. Den stod allra längst bort på hyllan, hette ”Livets äventyr” eller något i den stilen, av Mary Carmichael,

och hade kommit ut alldeles nyss i oktober månad. Det tycks vara hennes första bok, sade jag till mig själv, men man måste läsa den som om den vore den sista volymen i en rätt lång serie, en fortsättning på alla de där andra böckerna, som jag har tittat på – lady Winchileas dikter och Aphra Behns skådespel och romanerna av de fyra stora romanförfattarinnorna. För böcker utgör fortsättningar på varandra, trots vår vana att bedöma dem var för sig. Och jag måste också betrakta henne – denna okända kvinna – som ättling till alla dessa andra kvinnor, vilkas levnadsomständigheter jag har tittat på, och se efter vad hon har ärvt av deras särmärken och av de begränsningar de har varit underkastade. Jag drog alltså en suck, för romaner visar sig ofta vara ett bedövningsmedel i stället för ett motgift, de försänker en så ofta i dvalliknande slummer i stället för att väcka en med brinnande eld, jag drog en suck och slog mig ner med penna och anteckningsbok för att få ut vad jag kunde av Mary Carmichaels första roman, ”Livets äventyr”.

Till att börja med lät jag blicken löpa utefter sidan. Först skall jag komma underfund med hennes satsbyggnad, sade jag, innan jag belastar minnet med blåa ögon och bruna ögon och det förhållande som kan vara rådan- de mellan Chloe och Roger. Det blir tids nog att göra det, när jag har avgjort, om det är en penna eller en yxa hon har i handen. Jag prövade alltså en eller ett par stycken satsbyggnader på tungan. Snart hade jag fått klart för mig att det var någonting, som inte riktigt var i sin ordning. Det lugna framglidandet av den

ena satsbyggnaden efter den andra blev avbrutet. Det var något, som slet, något som rev; ett enstaka ord här och där, som tände sin fackla framför mina ögon. Hon "gav sig fria tyglar" som det heter i gamla dramer. Hon är som en människa, som repar en tändsticka mot plånet utan att lyckas få eld på den, tänkte jag. Men, frågade jag henne, som om hon hade varit närvarande, varför har inte Jane Austens satsbyggnader rätt form för dig? Måste de allesammans åka på skrothögen därför att Emma och mr Woodhouse är döda? Ack, suckade jag, så sorgligt att det måste vara så. För medan Jane Austen övergår från den ena melodin till den andra på samma sätt som Mozart från den ena sången till den andra, så ingav läsningen av denna stil känslan av att man var ute till havs i en öppen båt. Först åkte man upp och så sjönk man ner. Denna skärpa, denna korthet, kunde kanske innebära att hon var rädd för något; kanske rädd för att kallas "sentimental"; eller också kommer hon ihåg att den kvinnliga stilen har kallats blomsterprydd och utrustar sig därför med taggar i överflöd; men inte förrän jag har läst igenom en skildring lite mer omsorgsfullt kan jag vara säker på om hon är sig själv eller någon annan. I varje fall kväver hon inte ens livskänsla, tänkte jag och började läsa med större omsorg. Men hon hopar för många fakta. Hon kommer inte att kunna begagna hälften av dem i en bok av den här omfattningen. (Den var ungefär hälften så lång som "Jane Eyre".) Men hur det var lyckades hon på ett eller annat sätt att få oss alla – Roger, Chloe, Olivia, Tony och Mr Bigham – uppför floden i en kanot. Vänta ett slag, sade jag medan jag lutade mig tillbaka i min stol, jag måste fundera lite närmare på det hela innan jag fortsätter.

Jag är nästan säker på att Mary Carmichael spelar oss ett spratt, sade jag till mig själv. För jag har samma känsla som på en berg-och-dal-bana, när vagnen i stället för att börja gå nerför, som man väntat sig, plötsligt gör en gir uppåt igen. Mary fuskar med det väntade händelseförloppet. Först bröt hon sönder satsbyggnaden, nu har hon brutit tidsföljden. Nåja, hon har all rätt att göra båda delarna, om hon inte gör det för själva brytandets skull utan för att skapa. Vilketdera det är fråga om

kan jag inte med säkerhet säga förrän hon har tagit itu med en situation. Jag skall låta henne få full frihet att välja vilken situationen skall vara, sade jag. Hon skall få göra den av konservburkar och gamla kittlar, om hon har lust; men hon måste övertyga mig om att hon tror att det är en situation, och när hon har åstadkommit den, måste hon ta itu med den. Hon måste ta språnget. Och, fast besluten att göra min plikt som läsare mot henne, om hon ville göra sin plikt mot mig som skribent, vände jag bladet och läste... Förlåt att jag gör ett så här tvärt avbrott. Är inga män närvarande här? Kan ni försäkra mig att sir Chartres Biron inte står dold bakom det röda draperiet där borta? Är vi säkert allesammans kvinnor? Då kan jag få säga er, att de ord jag faktiskt läste härnäst faktiskt var dessa – "Chloe tyckte om Olivia..." Ryck nu inte till. Rodna inte. Låt oss så här alldeles ensamma medge, att sådant understundom händer. Ibland tycker kvinnor faktiskt om kvinnor.

"Chloe tyckte om Olivia", läste jag. Och sedan slog det mig, vilken oändligt stor förändring som låg i detta. Kanske för första gången i litteraturen tyckte Chloe om Olivia. Kleopatra tyckte inte om Oktavia. Och hur fullständigt annorlunda skulle inte Antonius och Kleopatra ha blivit, om hon det hade gjort. Som det nu är, tänkte jag medan jag nog tyvärr lät tankarna förirra sig en bit bort från "Livets äventyr", så är hela sakförhållandet förenklat, konventionaliserat, löjligt konventionaliserat, om man så vågade säga. Kleopatras enda känsla beträffande Oktavia är svartsjuka. Är hon längre än jag? Hur bär hon håret kammat? Dramat fordrade kanske inte mer än så. Men vad det skulle ha varit intressant, om förhållandet mellan de båda kvinnorna hade varit mer komplicerat. Alla dessa förhållanden kvinnor emellan, tänkte jag medan jag snabbt i minnet återkallade det strålande galleriet av kvinnliga fantasigestalter ur litteraturen, alla dessa förhållanden kvinnor emellan är för enkla. Det är så mycket, som har utelämnats, som har fått förbli oprövat. Och jag försökte minnas något fall som inträffat under min läsning, då två kvinnor hade framställts som vänner. Det finns en ansats till det i "Diana of the Crossways". De har förstås

förtrogna hos Racine och i de grekiska tragedierna. Då och då är de mödrar och döttrar. Men nästan utan undantag framställs de i relation till män. Det var egendomligt att tänka sig att alla de stora kvinnorna i romanlitteraturen ända fram till Jane Austens tid inte bara är sedda av det andra könet utan sedda endast i förhållande till det andra könet. Och vilken liten del av en kvinnas liv är inte det, och hur litet är det inte som en man kan veta ens av det, när han iakttar det genom de svarta eller rosafärgade glasögon, som könet sätter på hans näsa. Därav kommer sig kanske de kvinnliga romanfigurernas egenartade natur; deras förbluffande ytterligheter när det gäller skönhet och skräck, deras skiftningar mellan himmelsk godhet och helvetiskt fördärv – för så tedde kvinnan sig för den älskade, allt eftersom hans kärlek steg eller sjönk, var lycklig eller olycklig. Detta är givetvis inte i lika mån sant om adertonhundratalets romanförfattare. Där blir kvinnan mycket mer växlande och komplicerad. Kanske var det faktiskt önskan att skriva om kvinnor, som fick männen att så småningom överge det poetiska dramat som med sin våldsamt hade så litet bruk för dem, och hittade på romanen som varande ett mer lämpligt käril. Ändå är det fortfarande, till och med i Prousts författarskap, klart och tydligt att en man är förfärligt hindrad och ensidig i sin kännedom om kvinnorna, liksom en kvinna är det i sin kännedom om männen.

Dessutom, fortsatte jag och tittade åter ner på sidan, så håller det på att bli tydligt för folk att kvinnorna i likhet med männen har andra intressen vid sidan av de beständiga, husliga intressena. "Chloe tyckte om Olivia. De delade laboratorium..." Jag läste vidare och upptäckte, att de båda kvinnorna var sysselsatta med att sönderdela lever, vilket tydligen är ett botemedel för pernicios anemi; detta trots att en av dem var gift och hade – tror jag, om jag minns rätt – två små barn. Allt sådant har ju måst utelämnas, och så kommer det sig att det utomordentliga porträttet av romanernas kvinna är alldeles för enkelt och likaledes för enformigt. Antag till exempel, att män endast framställdes i litteraturen i egenskap av älskare till kvinnor; hur få av rollerna i Shakespea-

res dramer skulle då kunna tilldelas dem; hur lidande litteraturen skulle bli! Vi skulle kanske ha fått större delen av Othello och en stor del av Antonius, men ingen Cesar, ingen Brutus, ingen Hamlet, ingen Lear, ingen Jacques – litteraturen skulle bli otroligt utarmad, som litteraturen faktiskt utarmats mer än vi kan räkna ut, därigenom att så många dörrar stängts om kvinnorna. När de var gifta mot sin vilja, tillhållna att leva i ett enda rum och hänge sig åt en enda sysselsättning, hur skulle då en dramatiker kunna lämna en fullständig eller intressant eller sanningsenlig redogörelse för hurudana de var? Kärleken var den enda tänkbara tolken. Diktaren var tvungen att vara lidelsefull eller bitter, såvida han inte i stället valde att bli "kvinnohatare", vilket i övervägande flertalet fall betydde att han inte slog an på dem.

Om nu Chloe tycker om Olivia och de delar laboratorium, vilket i och för sig själv gör deras vänskap mer mångsidig och varaktig, därför att den blir mindre personlig; om Mary Carmichael kan konsten att skriva, och jag började nu avnjuta någonting visst i hennes stil; om hon har eget rum, vilket jag inte är riktigt säker på; om hon har fem hundra pund i egen inkomst – men det återstår att bevisa – då anser jag att det har hänt något mycket viktigt.

För om Chloe tycker om Olivia och Mary Carmichael vet hur hon skall ge uttryck åt detta, kommer hon att tända en fackla i det stora rum, där ingen ännu har vistats. Det är fyllt av halvdagrar och djupa skuggor, liksom de där slingrande grottgångarna, där man går omkring med ett ljus i handen och ser sig omkring utan att veta var man sätter foten. Och jag började åter läsa boken, och läste om hur Chloe såg att Olivia satte upp en burk på en hylla och sade att det var på tiden att hon gick hem till barnen. Det är en anblick, som aldrig har skådats sedan världens begynnelse, utropade jag. Och jag började också iaktta henne med stor nyfikenhet. För jag ville se, hur Mary Carmichael bar sig åt för att uppfånga dessa aldrig beskrivna gester, dessa outtalade eller halvuttalade ord, som lika ogripbart som mygens skuggor i taket tar form, när kvinnor är ensamma och inte belysta av det andra könets

Fotografen Gisele Freund flydde under 1930-talet från Tyskland och bosatte sig i Paris. Medan hon läste på Sorbonne började hon fotografera med en Leica som hon fått av sin far, och blev med tiden en legendarisk fotojournalist vid bl a Life Magazine. Det är hon som tagit alla legendariska porträtt av bl a Virginia Woolf (bilden), Leonard Woolf och James Joyce.

nyckfulla och färgade ljus. Hon får lov att hålla tungan rätt i mun, om hon ämnar göra det, sade jag medan jag läste vidare, för kvinnor är så misstänksamma mot varje intresse, som inte har någon tydlig bevekelsegrund, de är så förfärligt vana vid hemlighetsmakeri och undertryckande, att de försvinner sin kos vid blotta skälvingen av ett öga, som iakttagande riktas åt deras håll. Det enda sättet för dig att göra det, tänkte jag vänd mot Mary Carmichael som om hon hade varit närvarande, skulle vara att tala om någonting annat medan du ihärdigt tittade ut genom fönstret, och så att inte begagna penna och anteckningsbok utan att med den mest knapphändigaste stenografi, med ord, som knappast ännu stavats ut, teckna upp vad som händer när Olivia – denna organism, som de senaste årmiljonerna har levt i klippans skugga – känner hur ljuset faller på henne och ser en bit främmande föda nalkas – kunskap, äventyr, konst. Och hon sträcker ut handen efter den, tänkte jag medan jag återigen lyfte blicken från sidan, och hon får lov att hitta på en helt ny kombination av sina resurser, som har nått en så hög utveckling för andra ändamål, för att hon nu skall kunna absorbera detta nya i det gamla utan att störa det helas oändligt fint förgrenade och fulländade balans.

Men ack, jag hade gjort något som jag hade beslutat att inte göra; jag hade utan att tänka på det halkat in på berömmade uttalanden om mitt eget kön. "Hög utveckling" – "oändligt fint förgrenad" – det är onekligen lovord, och att berömma sitt eget kön är alltid misstänkt, ofta dumt, och hur skulle man dessutom i detta fall kunna rättfärdiga det? Man kunde inte gå fram till kartan och säga att Kolumbus upptäckte Amerika och Kolumbus var kvinna, eller ta ett äpple och påstå att Newton upptäckte tyngdlagen och Newton var kvinna, eller titta upp mot himlen och säga att där uppe flyger aeroplan och aeroplanet uppfanns av kvinnor. På vägen finns inget märke avsett att uppmäta kvinnornas exakta längd. Det finns inga mättermått, prydligt uppdelade i smådelar av en centimeter, som man kan lägga vid sidan av en god moders egenskaper eller en dotters hängivenhet eller en systems trohet eller en

hushållerskas duktighet. Ännu så länge är det få kvinnor som har tagit någon högre universitetsgrad, de har nått och jämnt undergått de stora proven inom de lärda yrkena, inom armén och flottan, inom handel, politik och diplomati. Ännu i detta ögonblick är de nästan helt utan några sårmärken. Men om jag vill veta allt som en människa kan säga mig om sir Hawley Butts till exempel, behöver jag bara slå upp Burke eller Debrett, så finner jag att han har tagit den och den examen, att han äger ett gods, har en arvinge, har varit sekreterare i en kommission, representant för Storbritannien i Kanada och har fått motta ett visst antal utmärkelser, poster, medaljer och andra hederstecken, genom vilka hans förtjänster outplånligt inpräglats på honom. Endast försynen kan veta mer än så om sir Hawley Butts.

När jag därför säger "hög utveckling", "oändligt fint förgrenad" apropos kvinnor, är jag inte i stånd att finna bekräftelse på mina ord vare sig i Whitaker, Debrett eller universitetskatalogen. Vad skall jag i detta predikament ta mig till? Och återigen tittade jag bort på bokhyllan. Där stod biografierna: Johnson och Goethe och Carlyle och Sterne och Cowper och Shelley och Voltaire och Browning och många andra. Och jag började tänka på alla de stora män, som av en eller annan anledning har beundrat, uppsökt, sammanlevt med, anförtrött sig åt, förälskat sig i, skrivit om, förlitat sig på och ådagalagt vad man endast kan beskriva som ett viss behov och beroende av vissa personer av det motsatta könet. Att alla dessa inbördes förhållanden var absolut platoniska skulle jag inte vilja påstå, och sir William Joynson Hicks skulle antagligen förneka det. Men vi skulle göra dessa berömda män stor orätt, om vi vidhöll att de av dessa förbindelser inte fick ut något annat än bekvämlighet, smicker och kroppens lust. Vad de fick är uppenbarligen något, som deras eget kön inte kunde tillhandahålla, och det skulle kanske inte vara förhastat att utan att citera skaldernas tvivelsutan rapsodiska ord, ytterligare definiera det som en stimulans, ett förnyande av skaparkraften, som endast det motsatta könet har förmåga att skänka. Han kunde till exempel, tänkte jag, öppna dörren

till förmaket eller barnkammaren och kanske se henne där med barnen eller med ett broderiarbete i knät – i varje fall som centrum i en helt annan ordning, ett annat livsområde, och kontrasten mellan denna värld och hans egen, som kanske var domstolsväsendet eller underhuset, verkade strax uppfriskande och livande; och av detta följde, även under det enklaste samtal, en så naturlig skiljaktighet i uppfattningen, att de förtorkade idéerna inom honom ånyo gjordes fruktbärande; och anblicken av henne där hon satt och skapade i en miljö olika hans egen livade till den grad hans skaparkraft, att hans sterila sinne omärkligt åter började spinna på nya uppslag, så att han hittade den sats eller den scen, som fattades när han satte på sig hatten för att gå på besök till henne. Var Johnson har sin Thrale och håller fast vid henne av någon anledning liknande de här nämnda, och när Mrs Thrale gifter sig med sin italienske musiklärare, blir Johnson halvgalen av raseri och avsmak, inte bara därför att han kommer att sakna sina angenäma aftnar i Streatham, utan därför att ljuset i hans liv kommer att vara liksom slocknat.

Och utan att vara dr Johnson eller Goethe eller Carlyle eller Voltaire, kan man få en känsla, som visserligen skiljer sig mycket från den som dessa stora män erfor, men ändå gäller beskaffenheten av detta invecklade spel och makten hos denna högt utvecklade skaparkraft hos kvinnorna. Man går in i rummet – men det engelska språkets resurser skulle få sträckas till det yttersta och hela flockar av ord skulle få lov att på illegitima vägar ila in i tillvaron förrän en kvinna skulle kunna säga vad som händer, när hon går in i ett rum.

Rummen är så fullständigt olika; de är lugna eller åskladdade, öppnar sig ut mot havet eller vetter tvärtom in mot en fängelsegård, de kan vara fulla med tvättstreck eller glänsa av opaler och siden, de är hårda som tagel eller mjuka som dun – man behöver bara gå in i vilket rum som helst vid vilken gata som helst för att få hela denna så ytterst samman-satta kvinnliga kraft mitt i ansiktet.

Hur skulle det kunna vara annorlunda? För under miljoner år har kvinnorna förblivit sittande inomhus, så att vid det här laget själva

väggarna är indränkta med deras skaparkraft, som faktiskt till den grad har laddat upp teglet och murbruket, att den nu med nödvändighet måste låta sig bindas vid pennor och penslar och affärer och politik. Men denna skaparkraft skiljer sig starkt från männens skaparkraft. Och man måste komma fram till slutsatsen, att det skulle vara oerhört synd, om den blev hindrad eller fick gå till spillo, för den har vunnits genom århundraden av den mest drastiska disciplin och det finns ingenting, som kan ersätta den. Det skulle vara oerhört synd, om kvinnorna skrev som männen eller levde som männen eller såg ut som männen, för om två kön i betraktande av världens storlek och mångfald är fullständigt otillräckliga, så hur skulle vi klara oss med bara ett? Borde inte uppfostran framkalla och stärka skillnaderna istället för likheterna? För som det nu är har vi för stor likhet, och om en forskningsresande skulle komma hem och förtälja om andra kön, som bakom grenarna på andra träd tittade fram på andra himlar, skulle ingenting lända mänskligheten till större nytta; och vi skulle till på köpet få det oändligt stora nöjet att se professor X rusa efter sina måttstickor för att bevisa att han för sin del var den "överlägsne".

Mary Carmichael kommer att finna att det arbete som är henne förelagt enbart består i iakttagande, tänkte jag, medan jag fortfarande tvekande satt lutad över sidan. Jag tror tyvärr att hon kommer att bli frestad att bli något som jag tycker är en mindre intressant variant av släktet – en naturalistisk romanförfattarinna, inte en kontemplativ. Det finns så många fakta som hon kan iaktta. Hon kommer inte att längre behöva begränsa sig till den högre medelklassens hem. Hon kommer att utan vänlighet eller nedlåtande, men i kamratlig anda, bege sig in i de små, parfymade rum, där kurtisanen och skökan och damen med knähunden har sin varelse. Där sitter de fortfarande kvar i de lättvindigt hopkomna konfektionskläder, som den manlige författaren med nödvändighet har fått kasta över deras axlar. Men Mary Carmichael kommer att ta fram sin sax och noga prova in dem så att de passar in i alla kurvor och vinklar. När vi kommer så långt,

blir det en egendomlig anblick att se dessa kvinnor sådana de är, men vi måste vänta litet, för Mary Carmichael kommer fortfarande att vara behäftad med den besvärande blyghet inför mötet med "synden", som är det arv vi beskärts av vår sexuella barbarism. Hon kommer fortfarande att bära klassamhällets tarvliga gamla bojor kring fötterna.

Men huvudparten av kvinnorna är varken skökor eller kurtisaner, och inte heller sitter de och rycker mopsar mot dammiga sammetsbarmar hela sommareftermiddagarna igenom. Men vad gör de då? och där uppsteg för min själs öga en av de där långa gatorna någonstans söder om floden med oändliga husrader, som hyser en oräknelig befolkning. Med fantasins öga såg jag en mycket åldrig dam gå tvärs över gatan stödd på en medelålders kvinna, som kanske var hennes dotter, båda så aktningsvärt skodda och påpälsade att deras påklädning för eftermiddagen måste vara en ritual och själva kläderna måste i år efter år ha hängts undan i garderober med kamferkulor under sommarmånaderna. De går tvärs över gatan, då lyktorna har blivit tända (för skymningen är deras älsklingstimme), precis som de måste ha gjort sedan årtal tillbaka. Den äldre är nära åttio, men om man frågade henne vad hennes liv har inneburit för henne, skulle hon säga att hon kommer ihåg hur gatorna var illuminerade för att fira slaget vid Balaclava eller att hon har hört kanonerna i Hyde Park avlossa salvor vid kung Edward VII:s födelse. Och om man i längtan efter att få nubba fast ett ögonblick med datum och årstid frågade henne och vad gjorde ni den femte april 1868 eller den andra november 1875, så skulle hon få på sig en dimmig min och säga att hon inte kunde minnas någonting. För alla middagarna är lagade, tallrikarna och kopparna är diskade, barnen är skickade i skolan och har dragit ut i världen. Det finns ingenting kvar av det alltsammans. Alltsammans har försvunnit. Ingen biografi eller historia har ett ord att säga om det. Och fast romanerna inte gör det avsiktligt, så ljuger de oundvikligen.

Alla dessa oändligt undanskymda liv finns där färdiga att upptecknas, sade jag och vände mig till Mary Carmichael

som om hon hade varit närvarande, och så vandrade jag i tankarna vidare genom Londons gator medan jag i fantasin upptecknade levnadsbanor, vare sig det gällde kvinnorna i gathörnen med armarna i sidan och ringarna inbäddade i de tjocka, svullna fingrarna, där de stod och talade med gester som hade samma slags svikt som Shakespeares ord; eller violflickorna och tändsticksförsäljerskorna och de gamla käringarna med stånd i portgångarna; eller de flanerande flickorna med ansikten, som likt vågor i solsken och ilande moln signalerar annalkande män och kvinnor och den fladdrande belysningen från butiksfönstren. Allt det där får du lov att utforska, sade jag till Mary Carmichael, och du måste hålla din fackla fast i handen. Framför allt måste du belysa din egen själ med alla dess djup och undervattensgrund, dess fåfängligheter och dess storsinhet, och säga vad din fullhet eller din skönhet har att betyda för dig, och i vilket förhållande du står till den ständigt föränderliga och snurrande värld där handskar och skor och tyger gungar upp och ner bland de svaga dofter, som ur parfymörernas flaskor svävar ner genom valvbågar av klänningstyg över ett golv av falsk marmor. För i fantasin hade jag gått in i en butik; dess golv bestod av svarta och vita plattor, den var förbluffande vackert dekorerad med kulörta band. Mary Carmichael kunde gott titta in där i förbifarten, tänkte jag, för det är en anblick som skulle lämpa sig väl för pennan, lika väl som en snöhöljd bergstopp eller klippig hålväg uppe i Anderna. Och där har vi också flickan bakom disken – jag skulle lika gärna vilja höra hennes livs historia som läsa den hundrafemtionde levnadsteckningen över Napoleon eller den sjuttionde essän om Keats och hans bruk av Miltons omvända ordföljd, som gamle professor Z och hans likar nu håller på att avfatta. Och sedan fortsatte jag mycket varsamt, på tåspetsarna (för så feg är jag, så rädd för pisksnärten, som en gång nästan råkade mina egna axlar), och viskade att hon också borde lära sig att utan bitterhet skratta åt det andra könets fåfänga – eller kanske man snarare skall säga egenheter, för det är ett mindre sårande ord. För i nacken har vi en fläck av ungefär ett shillingmynts storlek,

som man inte kan se själv. Det är en av de goda tjänster, som det ena könet kan göra det andra – att beskriva den där fläcken som är så stor som ett shillingmynt borta i nacken. Tänk bara på vilken fördel kvinnor har dragit av Juvenalis kommentarer, av Strindbergs kritik. Tänk på med vilken humanitet och elegans männen alltifrån tidernas begynnelse har utpekat den där mörka fläcken bak i nacken för kvinnorna! Och om Mary vore mycket modig och mycket ärlig, skulle hon ställa sig bakom det andra könet och berätta för oss vad hon där såg. En sann bild av en man som helhet sedd kan aldrig målas förrän en kvinna har beskrivit den där fläcken som är så stor som ett shillingmynt. Mr Woodhouse och Mr Casuabon är fläckar av denna storlek och art. Naturligtvis inte så menat, att någon människa med förnuftet i behåll skulle vilja råda henne att framhålla någonting i föraktfull eller löjeväckande avsikt – litteraturen visar, hur gagnlöst allt som har skrivits i den andan är. Var sanningsenlig, skulle man säga, så kommer resultatet med nödvändighet att bli häpnadsväckande intressant. Komedin kommer säkert att vinna på det. Nya fakta kommer säkert att bringas i dagen.

Emellertid var det på tiden att åter sänka ögonen till baksidan. Det var bättre att avstå från att spekulera över vad Mary Carmichael skulle kunna skriva och borde skriva och i stället se efter vad Mary Carmichael i själva verket skrev. Och så började jag åter läsa. Jag kom ihåg att jag hade vissa klagomål mot henne. Hon hade brutit sönder Jane Austens satsbyggnad och sålunda inte givit mig någon möjlighet att hovera mig över min oförvitliga smak, mitt känsliga öra. För det tjänade ju ingenting till att säga: ”Jaha, det här var ju mycket bra, men Jane Austen skrev mycket bättre än du gör”, när jag måste medge att det inte fanns någon likhet mellan dem. Sedan hade hon gått längre och brutit sönder följden – tingens väntade ordning. Kanske hade hon gjort detta omedvetet, och bara förlänat saker och ting deras naturliga ordning, så som en kvinna skulle göra om hon skrev som en kvinna. Men den verkan det gjorde var på något sätt förbluffande; man kunde inte se hur en våg tornade upp sig, hur

ett avgörande stod och väntade vid nästa vägkrök. Därför kunde jag inte heller hovera mig vare sig över mina känslors djup eller min djupa kännedom om människohjärtat. För så snart jag ämnade känna det gamla vanliga på de gamla vanliga ställena, beträffande kärlek, beträffande död, så ryckte den retsamma varelsen undan mig, som om den viktiga punkten fanns en liten bit längre fram. Och på det viset gjorde hon det omöjligt för mig att rada upp mina välljudande tirader om ”elementära känslor”, ”det enkla mänskliga stoffet”, ”människohjärtats djup” och alla de där andra fraserna, som stöder oss i vår tro att hur intellektuella vi än må vara på ytan, så är vi mycket allvarliga, mycket djupa och mycket mänskliga därinunder. Hon kom mig tvärtom att känna, att man i stället för att vara allvarlig och djup och mänsklig, kanhända – och tanken var långt mindre lockande – bara var tankelet och därtill konventionell.

Men jag läste vidare och lade märke till en del andra fakta. Hon var inte något geni – det var uppenbart. Hon ägde ingenting som liknade den kärlek till naturen, den lågande fantasi, den vilda poesi, den lysande kvickhet, den grubblande visdom, som hade kännetecknat hennes stora föregångerskor, lady Winchilsea, Charlotte Brontë, Emily Brontë, Jane Austen och George Eliot; hon kunde inte skriva så melodiöst och så värdigt som Dorothy Osborne – hon var faktiskt ingenting annat än en intelligent flicka, vars böcker utan tvivel kommer att behandlas som makulatur av förläggarna om tio års tid. Men inte desto mindre ägde hon vissa övertag, som långt mer begåvade kvinnor saknade ännu för ett halvt sekel tillbaka. Männen var för henne inte längre ”den motsatta sidan”; hon behövde inte öda bort tiden på att smäda dem, hon behövde inte klättra upp på taket och förstöra sin sinnesfrid med att längta efter resor, erfarenhet och kunskap om världen och om människokaraktern, som var henne förmenad. Fruktan och hat var nästan försvunna, eller förekom bara glimtvis i en lätt överbetoning av frihetsglädjen, en tendens till ironi och satir snarare än till romantik, så snart hon talade om det andra könet. Vidare kunde det inte råda tvivel om att hon som romanskri-

bent ägde en del naturliga företräden av hög klass. Hon hade en känslighet, som var mycket omfattande, ivrig och fri. Den reagerade vid nästan omärklig beröring. Den njöt likt en planta, som nyss ställts ut i luften, av varje syn och varje ljud, som kom i dess väg. Den strövade också, mycket försiktigt och nyfiket, omkring bland nästan okända eller i skrift omnämnda ting; den fastnade för små saker och visade, att de kanske ändå inte var så små. Den bragte nergrävda ting i dagen och kom en att undra, varför de hade behövt grävas ner. Fast hon var valhänt och utan den omedvetna hållning som en gammal härstamning skänker och som gör minsta penndrag av en Thackeray eller en Lamb så tjugande för örat, hade hon – började jag nu tycka – inhämtat den första stora läxan; hon skrev som en kvinna, men som en kvinna som har glömt bort att hon är kvinna, så att hennes sidor var fulla av den egenartade könslighet, som inte infinner sig förrän könet har blivit omedvetet om sig självt.

Allt detta var av godo. Men inget överflöd på känselömmelser, ingen skärpa i uppfattningen skulle tjäna något till, om hon inte av det flyktiga och det personliga kunde uppföra den hållbara byggnad, som förblir bestående. Jag hade sagt, att jag skulle vänta till dess att hon ställdes inför "en situation". Och med det menade jag, till dess att hon genom att mana, vinka och samla kunde visa att hon inte bara var en som skummade på ytan utan hade blickat ner i djupen. Nu, skulle hon i ett visst ögonblick säga till sig själv, nu är tiden inne, då jag utan att göra våld på någon kan visa fram meningen med allt detta. Och så skulle hon – vad det är omöjligt att ta miste på det där ögonblicket då allt vaknar till liv! – så skulle hon börja att vinka och mana, och så skulle det i ens minne stiga fram halvt bortglömda, kanske helt vardagliga ting i andra kapitel, som hade fått falla vid vägkanten. Och deras närvaro skulle hon få en att känna allt medan någon så naturligt som möjligt sydde eller rökte pipa och när hon sedan fortsatte att skriva, skulle man känna det som om man hade nått en utsiktspunkt över världen och högst majestätiskt såg den ligga utbredd där nedanför.

I varje fall försökte hon sig på det. Och medan jag iakttog hur hon gav sig själv lösa tyglar för det avgörande provet, såg jag, men hoppades att hon inte såg, hur biskoparna och domprostarna, doktorerna och professorerna, patriarkerna och pedagogerna allesammans skrek varnande och rådgivande maningar till henne. Det här kan du inte göra och det där bör du inte göra! Endast stipendiater och forskare får gå på gräset! Damer äga icke tillträde utan att ha introduktionsskrivelse! Framåtsträvande och behagliga kvinnliga författare skall gå åt det här hållet! Så gick de på och skrek åt henne likt en folkmassa vid staketet kring kapplöpningsbanan och hennes prov bestod i att kunna ta hindret utan att titta åt höger eller vänster. Om du hejdar dig för att okväda dem är du förlorad, sade jag till henne; och likadant är det, om du stannar för att skratta. Om du tvekar eller snavar, är det ute med dig. Tänk bara på hoppet, bönföll jag henne, som om jag hade satsat alla mina pengar på henne, och så gick hon över som en fågel. Men det fanns ett hinder längre fram och ett hinder längre fram ändå. Om hon hade uthållighet nog kunde jag betvivla, för applåderna och skriket slet på nerverna. Men hon gjorde sitt bästa. Med tanke på att Mary Carmichael inte var något geni utan en okänd flicka, som satt och skrev sin första roman i en enrumslägenhet, utan tillräckligt mycket av de önskvärda ting som heter tid, pengar och lättja, redde hon sig inte så illa, tänkte jag.

Låt henne få hundra år till på sig, sade jag till slut, medan jag läste sista kapitlet – näsor och bara axlar av tecknade sig nakna mot en stjärnbeströdd himmel, för någon hade ryckt undan gardinen i salongen – ge henne ett eget rum och fem hundra pund om året, låt henne säga vad hon tänker och utelämna hälften av vad hon nu tar med, så kommer hon en vacker dag att skriva en bättre bok. Mary Carmichael, sade jag medan jag satte undan "Livets äventyr" av denna författarinna längst bort på hyllan, kommer att vara diktarinna om hundra år.

Ur Virginia Woolf, *Ett eget rum* (1928)
sv övers Jane Lundblad, Tidens förlag, 1977.